

Міністерство освіти і науки України
Придніпровська державна академія фізичної культури і спорту

ЯКОВЕНКО АРТЕМ ВОЛОДИМИРОВИЧ

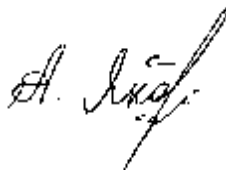
УДК 796.011.009 (100)

**ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ТРАНСФОРМАЦІЇ
СИСТЕМИ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРІВ
У ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ (XX ст. – початок XXI ст.)**

24.00.02 – фізична культура, фізичне виховання
різних груп населення

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата наук з фізичного виховання та спорту

Дніпро – 2019

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Придніпровській державній академії фізичної культури і спорту, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник – доктор наук з фізичного виховання та спорту, професор **Москаленко Наталія Василівна**, Придніпровська державна академія фізичної культури і спорту, проректор з наукової діяльності.

Офіційні опоненти: доктор наук з фізичного виховання та спорту, професор **Пангелова Наталія Євгенівна**, ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди», завідувач кафедри теорії та методики фізичного виховання і спорту;

кандидат наук з фізичного виховання та спорту, доцент **Турчик Ірина Хосенівна**, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, доцент кафедри теорії та методики фізичного виховання.

Захист відбудеться «5» грудня 2019 р. о 12 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 08.881.01 Придніпровської державної академії фізичної культури і спорту (49094, м. Дніпро, вул. Набережна Перемоги, 10).

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Придніпровської державної академії фізичної культури і спорту (49094, м. Дніпро, вул. Набережна Перемоги, 10).

Автореферат розісланий «1» листопада 2019 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

О.О. Мітова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність. Сучасні інноваційні та інтеграційні процеси у світі як рушійні сили еволюційного розвитку закономірно обумовлюють виникнення кризових ситуацій в освіті, у тому числі, в системі фізичного виховання школярів. У сучасній освітній ситуації в Україні відзначається погіршення здоров'я школярів, нерозвиненість у них потреб у заняттях фізичною культурою і спортом. На це через незадовільні соціально-економічні умови життя впливає й зниження мотивації до фізкультурно-спортивної активності у населення. Окрім цього, в закладах загальної середньої освіти відмічається недосконале матеріально-технічне та кадрове забезпечення. Тому проблема підвищення ефективності фізичного виховання школярів у системі освіти як ніколи актуальна на сучасному етапі (Н.В. Москаленко, 2009; С.І. Бобровник, 2014; Т.Ю. Круцевич, 2015; Н.С. Пангелова, О.І. Красов, 2017).

Реформування освіти в Україні є частиною процесу оновлення освітніх систем, що відбувається останні двадцять років у європейських країнах і пов'язані з визнанням значимості знань як рушія суспільного добробуту та прогресу. Ці зміни стосуються створення нових освітніх стандартів, оновлення та перегляду навчальних програм, змісту навчально-дидактичних матеріалів, підручників, форм і методів навчання. Цілеспрямоване набуття молоддю знань, умінь і навичок, їх трансформація в компетентності сприяє особистісному культурному розвитку, розвитку технологій, здатності швидко реагувати на запити часу. Європейські країни сьогодні розпочали ґрунтовну дискусію навколо того, як озброїти людину необхідними компетенціями для забезпечення її гармонійної взаємодії з технологічним суспільством, що швидко розвивається (Д.М. Анікеєв, 2012; Л.Я. Бенівська, 2015; R. Kretschmann, 2015, A. Sprake, C. Palmer, 2018).

Проблеми фізичного виховання дітей знаходяться в полі зору урядів і суспільства різних країн. Немає держави, яка залишилася б байдужою до якісного вирішення цієї важливої проблеми, адже фізичне виховання є невід'ємною частиною освіти дітей у дошкільних установах, школах та молоді у закладах вищої освіти (О.І. Шиян, Н.С. Сороколіт, І.Х. Турчик, 2013; А.К. Савіна, 2013).

Багато зарубіжних країн визнають важливість занять фізичною культурою. Ця дисципліна є обов'язковою у навчальних планах усіх, без винятку, закладів загальної середньої освіти країн Європи, Азії та Америки. У більшості країн Західної Європи, Азії та Америки цілі і завдання фізичного виховання учнів шкіл формуються на державному (Королівство Бельгія, Італійська Республіка, Велике Герцогство Люксембург, Португальська Республіка, Французька Республіка, Китайська Народна Республіка (КНР), Японська Держава, Республіка Корея, Сполучені Штати Америки (США), Канада), регіональному (Федеративна Республіка Німеччина (ФРН), Королівство Іспанія, Швейцарська Конфедерація) або на місцевому рівнях. Однак, при всіх цих підходах, у країнах Європейської співдружності (ЄС), Швейцарській Конфедерації, Республіці Австрії, КНР, Японії, США, скандинавських країнах пріоритетним є індивідуальність учня, його

соціальний розвиток, спортивна і соціальна взаємодія, а фізичне виховання розглядається як важлива, нічим не замінна частина загального виховання. Відзначається непересічне значення рухової активності в загальному розвитку дітей і молоді (Innovative Practices in Physical Education and Sports in Asia, UNESCO, 2008; Eurydice Report, 2013).

Організація фізичного виховання та спорту в школах країн Європи є предметом дослідження таких зарубіжних фахівців як G. Klein (1995), W. Laporte (1998), C. Annerstedt (2001), R. Naul (2002), Е. Поспех, М. Шапеляви, Ю. Войнар (2002), К. Hardman (2002, 2006, 2008, 2017), С. Murphy, А. Routen, S. Tones (2013). Фізичному вихованню країн Азії присвятили свої дослідження До Кеон Бу (2000), Лі Ван Тек (2005), Т. Nakai, М. W. Meltzer (2005), М. М. Забурдаєва (2007), Н. М. Зверєва, О. І. Муравйова (2008), Ван Цзин, А. С. Бондар (2013), Ху Ліфей (2013), А. Kajanus (2016), В. Д. Іванов, Н. О. Салькова (2017). Особливості фізичного виховання в школах країн Америки вивчали К. Hardman (2008), С. Kelso (2013), R. Lloyd (2015), М. Kilborn, J. Lorusso, N. Fransis (2016) та інші.

Важливим чинником визначення сучасної стратегії розвитку сфери фізичного виховання в Україні є аналіз передового досвіду організації освітнього процесу, дослідження закономірностей та тенденцій розвитку цієї важливої складової частини освітньої сфери в різних країнах світу. Тому не випадково питання організації і методики фізичного виховання в зарубіжних країнах цікавлять багатьох сучасних українських фахівців (Л. В. Волков, Н. Є. Пангелова, 2007; Е. С. Вільчковський, 2014; І. Х. Турчик, 2005, 2009, 2017, 2019; Г. В. Глоба, 2012; А. Б. Мандюк, 2013; Н. Є. Пангелова, 2016 та ін.).

Без ознайомлення з передовим зарубіжним досвідом у будь-якій галузі сьогодні не може успішно розвиватися жодна країна, а знання і застосування інновацій у професійній діяльності є складовими конкурентоздатності фахівця, зокрема, і спеціаліста з фізичного виховання (І. Х. Турчик, О. М. Вацеба, С. В. Бірюк, 2009).

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю аналізу, узагальнення та систематизації даних щодо досвіду країн Європи, Азії та Америки в реформуванні, організації та забезпеченні (науково-методичному, кадровому, матеріально-технічному) потенціалу системи фізичного виховання школярів, що може бути використано в практиці української середньої освіти.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційну роботу виконано відповідно до Зведеного плану науково-дослідної роботи у сфері фізичної культури і спорту Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України на 2011 – 2015 рр. за темою 3.6 «Науково-теоретичні основи інноваційних технологій фізичного виховання різних груп населення» (номер державної реєстрації 0111U001169), згідно з тематичним планом Придніпровської державної академії фізичної культури і спорту на 2016 – 2020 рр. за темою «Науково-теоретичні засади вдосконалення процесу фізичного виховання різних груп населення» (номер державної реєстрації 0116U003010).

Роль автора полягає у дослідженні соціально-економічних передумов, змісту та організаційно-педагогічних умов освітніх реформ, а також аналізі стану систем фізичного виховання в школах зарубіжних країн.

Мета дослідження – визначити організаційно-педагогічні умови трансформації систем фізичного виховання школярів в окремих країнах Європи, Азії та США для екстраполяції позитивного досвіду в систему фізичного виховання закладів загальної середньої освіти України.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати та систематизувати дані літературних джерел щодо особливостей структури системи фізичного виховання в школах зарубіжних країн.

2. З'ясувати передумови та чинники реформування систем шкільного фізичного виховання в окремих країнах Європи, Азії та США.

3. Визначити інноваційні підходи до змісту та організації фізичного виховання учнів, що застосовуються в освітньому процесі в школах зарубіжних країн.

4. Окреслити тенденції розвитку фізичного виховання дітей шкільного віку в окремих країнах Європи, Азії і США та можливості використання зарубіжного досвіду в практиці фізичного виховання закладів загальної середньої освіти України.

Об'єкт дослідження – організаційно-педагогічні умови фізичного виховання в закладах загальної середньої освіти зарубіжних країн.

Предмет дослідження – передумови та чинники трансформації систем фізичного виховання дітей шкільного віку в окремих країнах Європи, Азії та США.

Методи дослідження. Теоретичний аналіз і узагальнення даних науково-методичної літератури та законодавчих документальних матеріалів став основою теоретичного дослідження, під час якого було опрацьовано джерела, що безпосередньо стосуються поставленої проблеми. За допомогою цього методу вивчалися й аналізувалися особливості програмно-нормативного забезпечення системи фізичного виховання, передумови реформування системи освіти та основний зміст проведених реформ, особливості сучасного стану та проблеми організації фізичного виховання в закладах загальної середньої освіти зарубіжних країн. Метод порівняння використаний для встановлення спільних та відмінних рис у завданнях, спрямованості, структурі та змісті процесу фізичного виховання школярів зарубіжних країн, а також у системі оцінки навчальних досягнень учнів. За допомогою методу системного аналізу вивчалися системи фізичного виховання в зарубіжних країнах, їх складові, взаємозв'язок між ними та фактори, які впливають на їх функціонування. Історико-логічний метод дозволив розглянути зміст реформ та передумови реформування системи освіти і, зокрема, фізичного виховання у різних країнах світу в історичному аспекті. Описовий метод застосовано для первинного аналізу і викладення матеріалу, надання характеристики системам фізичного виховання учнів навчальних закладів зарубіжних країн.

Наукова новизна одержаних результатів:

– вперше: визначено передумови трансформації систем фізичного виховання школярів, а саме: в Європі – зміна політичної ситуації (геополітичні зміни у 1940-х та 1990-х роках; європейська інтеграція; утворення нових незалежних європейських держав); економічний розвиток (інтенсифікація виробництва, науково-технічна революція, збільшення нервово-емоційного напруження населення та зменшення фізичної активності); соціальні зміни (державне регулювання сфери фізичної культури та спорту, розвиток рекреаційного руху, зміна соціальних пріоритетів до проведення вільного часу, спортивізація суспільства, розбудова матеріально-технічної бази фізичної культури, освітні реформи, намагання підвищити конкурентоздатність на світовому рівні); військові потреби (завершення Другої світової війни, демілітаризація фізичного виховання, поява нових видів зброї); ідеологічні (припинення міжцивілізаційних розколів, створення системи «європейських цінностей»); в Азії – політичні (руйнування колоніальної системи, зміни політичного устрою країн, завершення військових протистоянь); економічні (розбудова економіки, яка призвела до покращення якості життя населення; розвиток науки, техніки, освітнього сектору; організація і проведення Олімпійських ігор та інших міжнародних змагань, що сприяло підвищенню іміджу країн на світовому рівні); ідеологічні зміни (в КНР – повалення феодалізму та бюрократичного капіталізму з подальшою побудовою «соціалістичної держави з китайською специфікою»); в США – політичні (збільшення впливу США на політичну ситуацію в світі, використання фізичної культури і спорту як інструменту для досягнення політичних цілей); військові потреби (зниження готовності призовників до служби в армії, збільшення військової присутності США у різних регіонах світу); соціальні зміни (оприлюднення незадовільних результатів обстеження фізичної підготовленості школярів, тенденція до зниження фізичної активності населення, зниження рейтингу навчального предмета «Фізичне виховання»);

– визначено відмінності у передумовах трансформації систем фізичного виховання зарубіжних країн, які обумовлені особливостями історичного розвитку, політичного устрою, специфікою систем управління, рівнем економічного розвитку, національної культури та освіти різних держав, а також спільні риси, що пов'язані з участю країн у загальносвітових історичних подіях і тенденціях розвитку світової спільноти;

– визначено організаційно-педагогічні умови забезпечення якості систем шкільного фізичного виховання зарубіжних країн: наявність законодавчої бази у сфері фізичного виховання; навчальних планів (зміст та якісне наповнення); матеріально-технічної бази належного рівня; достатньої кількості годин на вивчення предмета; забезпечення виконання вимог часу та рекомендацій щодо рухової активності; відповідність змісту предмета наявним стандартам; широкий вибір видів рухової активності у програмі занять; належний рівень кваліфікації вчителів фізичного виховання; цілісний підхід до розвитку учнів; адекватні методи та підходи до навчання;

урахування інтересів школярів при плануванні процесу фізичного виховання; оптимальна кількість учнів на одного учителя; забезпечення участі учнів у різних формах занять з фізичного виховання; постійний моніторинг показників фізичного стану, комплексна оцінка навчальних досягнень учнів; забезпечення зворотного зв'язку з учнями та батьками;

– визначені критерії ефективності організаційно-педагогічних умов систем фізичного виховання зарубіжних країн, а саме: належний рівень фізичної підготовленості та здоров'я учнів; сформованість системи знань учнів у сфері фізичного виховання; сформованість потреби у заняттях фізичними вправами протягом всього життя; виховання стійкого інтересу до занять різновидами рухової активності; наявність соціальних зв'язків та навичок взаємодії, розвинена здатність здійснювати рефлексію;

– визначено інноваційні підходи до організації процесу фізичного виховання школярів зарубіжних країн, що полягають у комплексності вирішення завдань фізичного виховання на основі компетентнісного підходу, інтеграції змісту предмета з іншими дисциплінами, орієнтації освітнього процесу на особистість дитини;

– на основі системного аналізу визначено основні тенденції розвитку фізичного виховання в зарубіжних країнах, які полягають: в удосконаленні програмно-нормативного забезпечення фізичного виховання та системи оцінювання навчальних досягнень учнів; у впровадженні технологічного підходу до організації процесу (використання медіа-ресурсів тощо); у розширенні вибору видів рухової активності у навчальних програмах;

– окреслено перспективи екстраполяції позитивного зарубіжного досвіду для оптимізації фізичного виховання дітей шкільного віку в Україні, які полягають: у створенні національних стратегій підтримки рухової активності школярів; впровадженні відповідних європейським комплексних стандартів фізичного виховання; запровадженні гнучких навчальних програм, які декларують дитиноцентрований підхід; розширенні сфери спрямованості предмета «Фізична культура»; забезпеченні навчального процесу кваліфікованими фахівцями; здійсненні інтегрованого підходу до викладання; комплексній оцінці різних складових педагогічного процесу.

– доповнено дані щодо особливостей організації фізкультурно-оздоровчої роботи у закладах загальної середньої освіти зарубіжних країн;

– набули подальшого розвитку наукові знання щодо змісту освітніх реформ в сфері фізичного виховання зарубіжних країн.

Практичне значення роботи полягає в узагальненні та поширенні інформації про організаційно-педагогічні умови функціонування системи фізичного виховання і спорту в школах різних країн Європи, Азії та США, позитивний досвід яких може бути використаний у системі фізичного виховання школярів України.

Основні положення дисертації впроваджено в освітній процес підготовки здобувачів вищої освіти Національного університету фізичного виховання і спорту України (м. Київ), Запорізького національного

університету (м. Запоріжжя), Національного університету «Запорізька політехніка» (м. Запоріжжя), Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка (м. Суми), Придніпровської державної академії фізичної культури і спорту (м. Дніпро), КЗВО «Дніпровська академія неперервної освіти» (м. Дніпро), що підтверджують відповідні акти впровадження.

Особистий внесок здобувача у спільних публікаціях полягає у постановці проблеми дослідження, обґрунтуванні її актуальності, накопиченні фактологічного матеріалу, аналізі та інтерпретації результатів.

Апробація матеріалів дисертації. Результати дослідження було представлено у доповідях на XII, XIII Міжнародних науково-практичних конференціях «Основні напрямки розвитку фізичної культури, спорту та фізичної реабілітації» (м. Дніпро, 2017, 2018 рр.), XXII Міжнародному науковому конгресі «Олімпійський спорт і спорт для всіх» (м. Тбілісі, Грузія, 2018 р.), II Міжнародній науково-практичній конференції «Фізична культура і спорт: досвід та перспективи» (м. Чернівці, 2019 р.), регіональній науково-методичній конференції «Фізичне виховання, спорт і основи здорового способу життя в сучасному суспільстві» (м. Дніпро, 2018 р.).

Публікації. За темою дисертації опубліковано 7 наукових праць, серед яких 6 статей у фахових виданнях України, з них 5 входять до міжнародних наукометричних баз, 1 стаття у зарубіжному виданні.

Структура та обсяг дисертації. Дисертаційна робота складається зі вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаної літератури та 3 додатків. Дисертація викладена на 285 сторінках, містить 15 таблиць, 3 рисунки. Список використаної літератури налічує 306 найменувань, серед яких 160 – іншомовних.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У *вступі* обґрунтовано актуальність проблеми, визначено об'єкт, предмет, мету, завдання і методи дослідження, розкрито наукову новизну, практичну значущість роботи й особистий внесок автора в опублікованих у співавторстві наукових працях; відображено апробацію результатів дослідження та кількість публікацій за темою дисертації.

У *першому розділі* «**Теоретико-методичні основи систем фізичного виховання в школах зарубіжних країн**» подано аналіз наукової літератури за темою дисертації, дана загальна характеристика структури системи освіти дітей шкільного віку в зарубіжних країнах, розглянуто програмно-нормативні засади фізичного виховання школярів різних країн, надано характеристику організації фізкультурно-оздоровчої роботи в школах окремих країн Європи, Азії та Америки.

Узагальнення зарубіжного досвіду свідчить про наявність спільних та відмінних рис в організації та забезпеченні фізичного виховання дітей шкільного віку. Як зазначають науковці (K. Hardman et al., 2014; D. Foster, 2018; A. Sprake, C. Palmer, 2018), у зарубіжних країнах предмету «Фізичне виховання» надається велике значення, він включений до навчальних планів шкіл як обов'язковий. Але не всі школи дотримуються вимог щодо

забезпечення учнів фізичною активністю і часто віддають перевагу іншим загальноосвітнім предметам. Це пов'язано з особливостями законодавства деяких зарубіжних країн у сфері освіти, де передбачено високий рівень конкурентоспроможності учнів у математиці, літературі, природничих науках тощо. Тобто, механічно знижується рейтинг фізичного виховання.

У значній кількості зарубіжних країн здійснюється державне регулювання сфери фізичної культури та спорту, яке передбачає наявність законодавчої бази та програмно-нормативних документів. Існують дві моделі керівництва фізичним вихованням: інтервенціоністська (модель втручання, коли законодавство є централізованим для всієї країни) та неінтервенціоністська (модель невтручання, при якій відповідальність за регулювання відносин в сфері фізичного виховання несуть регіональні організації). Перша модель існує в таких країнах як: Франція, КНР, Японія, Корея та інших. Переваги даної моделі пов'язані з можливістю створення керованої організаційної структури спортивного руху, визначення механізмів взаємодії і взаємної відповідальності держави і суб'єктів спортивного руху. Друга модель реалізується у більшості країн Західної Європи (Фінляндія, ФРН, Великобританія, Швейцарія та інших) та Північної Америки (США, Канада) і передбачає децентралізацію та гнучкість нормативно-правового регулювання.

Політичні, соціально-економічні та інші перетворення, що відбулися за останнє століття в країнах Європи, Азії та Америки, мали великий вплив і на системи шкільного фізичного виховання різних країн та призвели до їх трансформації.

У *другому розділі «Методи та організація дослідження»* представлено опис методів, які використовувалися під час проведення дослідження відповідно до його мети, завдань, об'єкта, предмета. Наведено також опис етапів організації та проведення дослідження.

Для вирішення поставлених завдань було використано комплекс методів дослідження: теоретичний аналіз та узагальнення даних науково-методичної літератури та документальних матеріалів, метод порівняння, метод системного аналізу, історико-логічний метод, описовий метод.

Науково-дослідна робота проводилась у три етапи з листопада 2014 р. до травня 2019 р.

На першому етапі (2014 – 2015 рр.) визначено проблематику дослідження, проведено аналіз, узагальнення, систематизацію науково-методичної літератури за напрямом дослідження, конкретизовано тему, мету, завдання дослідження, підібрано адекватні методи дослідження.

На другому етапі дослідження (2016 – 2017 рр.) здійснено вивчення і аналіз науково-методичної літератури щодо організації фізкультурно-оздоровчої роботи в школах зарубіжних країн. Визначено передумови реформування систем фізичного виховання окремих країн Європи, Азії та США. Зібрані дані систематизовано та узагальнено, визначено спільні риси та основні відмінності змісту і умов реалізації реформ фізичного виховання у зарубіжних країнах.

Третій етап (2018 – 2019 рр.) передбачав: порівняння особливостей організації, змісту, форм, засобів та методів фізичного виховання, що використовуються в освітньому процесі закладів загальної середньої освіти зарубіжних країн; виявлення тенденцій подальшого розвитку фізичного виховання окремих країн Європи, Азії та США; врахування вивченого позитивного досвіду зарубіжних країн, визначення основних напрямів підвищення ефективності фізичного виховання дітей шкільного віку в Україні. На цьому етапі здійснено формулювання висновків та оформлення дисертаційної роботи згідно вимог.

У *третьому розділі «Особливості реформування систем фізичного виховання школярів у зарубіжних країнах»* представлено виявлені передумови і чинники, які обумовили необхідність освітніх реформ в окремих країнах Європи, Азії та США, а також – результати їх впровадження.

Основними чинниками, які викликали необхідність проведення реформ у сфері фізичного виховання у більшості країн були такі: невідповідність змісту шкільної освіти сучасним вимогам суспільства; відсутність зв'язку між змістом освіти і потребами молоді; зміна суспільних цінностей; педагогічний консерватизм; відсутність індивідуального підходу до школярів; зниження фінансування та недостатнє матеріально-технічне забезпечення для здійснення якісного процесу фізичного виховання; стрімке падіння інтересу молоді до фізичної активності у зв'язку із технологічним прогресом, і, як наслідок, зниження рівня здоров'я, фізичної підготовленості, наявності надмірної маси тіла тощо.

Слід зазначити, що необхідність змін систем фізичного виховання зарубіжних країн була пов'язана, насамперед, із завершенням Другої світової війни. Відбулася кардинальна зміна курсу від милітаризації до демократизації процесу фізичного виховання, спрямованого на гармонійний розвиток особистості.

Виявлені спільні риси у передумовах реформування систем фізичного виховання представлені за географічною ознакою. У країнах Європи це:

- політичні – геополітичні зміни у 1940-х роках (відбулося формування двох політичних систем – так званих «соціалістичного» та «капіталістичного» блоків; загострення протиріч між соціалістичними та капіталістичними країнами Європи; європейська інтеграція (з 1950-х рр.); офіційне утворення Європейського союзу (1992 р.); геополітичні зміни у 1990-х роках (об'єднання Німеччини, руйнування СРСР, що призвело до утворення нових незалежних європейських держав);

- економічні – інтенсифікація виробництва, науково-технічна революція з подальшою постіндустріалізацією, збільшення нервово-емоційного напруження та зниження рівня фізичної активності населення в процесі професійної діяльності, зменшення фінансування освіти, в тому числі, фізичного виховання, через бюджетні труднощі;

- соціальні – активне державне регулювання сфери фізичної культури та спорту (закріплення права громадян на заняття фізичною культурою,

введення фізичного виховання як обов'язкового предмета до шкільних програм, спрямованість на всебічний гармонійний розвиток дитини), розвиток рекреаційного руху, зміна соціальних пріоритетів до проведення вільного часу, спортифікація суспільства, розбудова матеріально-технічної бази фізичної культури (1960-ті – 1970-ті роки) та її скорочення у 1990-ті роки через фінансову кризу, освітні реформи, що призвели до скорочення годин на фізичне виховання, намагання підвищити конкурентоздатність на світовому рівні;

- військові – завершення Другої світової війни, демілітаризація фізичного виховання, поява нових видів зброї;

- ідеологічні – припинення міжцивілізаційних розколів, що були підґрунтям тоталітаризму і подальше створення системи «європейських цінностей» (демократія та права людини; соціальне партнерство; багатонаціональність та заперечення націоналізму; мультикультуралізм; багатовекторність внутрішньої та зовнішньої політики; еволюція кордонів Євросоюзу та інші).

У процесі реформ в європейських країнах було приділено особливу увагу створенню програмно-нормативного забезпечення фізичного виховання залежно від моделей управління; покращенню матеріально-технічного та фінансового забезпечення; перегляду мети та змісту предмета «Фізичне виховання», збільшенню часу на його вивчення; розширенню можливостей для занять у навчальній та позанавчальній час.

У країнах Азії передумовами реформ в сфері фізичного виховання стали:

- політичні зміни (руйнування колоніальної системи (1940-ті – 1950-ті рр. – Індія, Сирія, Цейлон, Бірма, В'єтнам та ін.), зміни політичного устрою країн, завершення військових протистоянь;

- стрімкий економічний розвиток (розбудова економічної сфери, яка призвела до покращення якості життя населення; розвиток науки, техніки, освітнього сектору; підготовка та проведення Олімпійських ігор й інших міжнародних змагань, що сприяло підвищенню іміджу країн на світовому рівні);

- ідеологічні зміни (в КНР – повалення феодалізму та бюрократичного капіталізму з подальшою побудовою «соціалістичної держави з китайською специфікою»).

Як результат, уряди Китаю, Кореї та Японії почали приділяти особливу увагу розвитку масового спорту, спорту вищих досягнень, а також системі шкільного фізичного виховання. Було створено нормативно-правове забезпечення фізичної культури, облаштовано матеріально-технічну базу шкіл, постійно переглядаються навчальні плани та програми з фізичного виховання, які узгоджуються з цілями навчання, приділено увагу належній підготовці кадрів з фізичної культури (КНР, Японія).

Основними передумовами, які визначили необхідність проведення реформ в сфері фізичного виховання учнів шкіл Сполучених Штатів Америки стали:

- політичні – збільшення впливу США на політичну ситуацію в світі, використання фізичної культури і спорту як інструменту для досягнення політичних цілей;

- військові – зниження готовності призовників до служби в армії; збільшення військової присутності США у різних регіонах світу;

- соціальні – оприлюднення результатів обстеження фізичної підготовленості школярів, тенденція до зниження фізичної активності населення, зниження рейтингу навчального предмета «Фізичне виховання».

У результаті реформ уряди країни та штатів у США почали здійснювати державну підтримку сфери фізичної культури та спорту; здійснено децентралізацію управління сферою шкільного фізичного виховання; впроваджено постійний моніторинг фізичної підготовленості учнів та комплексні програми підвищення рівня рухової активності в школах.

Отже, можна констатувати, що політичні й соціально-економічні зміни, які відбулися протягом останніх десятиліть у зарубіжних країнах, слугували передумовами збільшення соціальної значущості фізичного виховання, що, у свою чергу, обумовило необхідність запровадження заходів щодо його вдосконалення.

У четвертому розділі «Сучасний стан і тенденції розвитку фізичного виховання в школах зарубіжних країн» представлено особливості побудови та змісту фізичного виховання в закладах загальної середньої освіти країн Європи, Азії та США, їх порівняльну характеристику, систему оцінки навчальних досягнень школярів з фізичного виховання, критерії ефективності та основні тенденції розвитку фізичного виховання дітей шкільного віку в зарубіжних країнах. На основі отриманих результатів зарубіжного досвіду визначено можливі напрями оптимізації фізичного виховання учнів закладів загальної середньої освіти України.

Нами виділено критерії, за якими зроблено порівняльну характеристику особливостей організації та функціонування фізичного виховання у школах зарубіжних країн: наявність законодавчої бази фізичної культури та спорту; зміст національних стандартів; статус предмета; наявність навчального плану; кількість годин на вивчення предмета; матеріально-технічне забезпечення та джерела фінансування галузі; зміст навчальної програми та мета вивчення предмета; організація позакласної роботи з фізичного виховання; рівень професійної кваліфікації вчителів фізичної культури; система оцінки навчальних досягнень учнів.

Аналіз основних положень організації процесу фізичного виховання в школах різних країн дозволив створити загальне уявлення про модель системи фізичного виховання, яка має схожі риси за більшістю компонентів. Її складниками є: національні стратегії, директиви та ініціативи, що регламентують діяльність в сфері фізичного виховання школярів; національний або регіональний курикулум (навчальний план), у якому відображено обов'язковість предмета «Фізичне виховання» на всіх щаблях освіти для всіх, без винятку, дітей; керівні принципи та рекомендації щодо

планування занять з фізичного виховання; навчальна програма, у якій наведено вимоги до викладання предмета.

Дослідження виявили, що в усіх розглянутих нами країнах уряди приділяють увагу законодавчому забезпеченню сфери фізичного виховання, створюють національні стратегії розвитку фізичної культури та спорту. Деякі стратегії розроблені спеціально для фізичного виховання (Великобританія, Польща, Фінляндія, США, КНР). Інші розглядають фізичне виховання у межах загальної стратегії, яка охоплює більш широкі верстви населення (Франція, Німеччина, Корея, Японія) (Eurydice Report, 2013; Y. Hongbiao, 2013; K.H. Cooper et al., 2016).

Аналіз документальних матеріалів в сфері фізичного виховання європейських країн показав тенденцію до впровадження стандарто-орієнтованого підходу в системі шкільної освіти (T. Nakai, M.W. Metzler, 2005; SHAPE America, 2013; A. Kajanus, 2016). Спеціалістами декількох країн було створено Європейські рамки якісного фізичного виховання, які, власне, і висвітлюють стандарти фізичного виховання для учнів кожного класу (Z. Vass, Z. Boronyai, T. Csanyi, 2018).

Національний або регіональний навчальний план (курукулум), як правило, містить в собі: мету та завдання предмета «Фізичне виховання»; принципи, методи та рекомендації щодо викладання; розділи програми, оцінку та облік навчальних досягнень; особливості організації інклюзії, забезпечення рівності участі та доступу учнів до фізичної активності; взаємозв'язок та інтеграцію фізичного виховання з іншими сферами життя; зміст та можливість участі дітей у позакласній фізичній активності; вимоги до інвентарю та обладнання, забезпечення безпеки; шляхи залучення батьків до процесу фізичного виховання. У деяких країнах (КНР, Польща, Фінляндія, Корея) навчальний план може бути національним, а на його основі розробляються регіональні, які залежать від територіальних особливостей країн (R. Naul, D. Dreiskämper, D. Hoffmann, 2014; Schola Europea, 2016; J. Gleyse et al., 2016; J. Kauppinen, 2016; J. Jung, J. Ressler, A. Linder, 2018).

Незважаючи на те, що в розглянутих нами країнах предмет «Фізичне виховання» має статус обов'язкового, про що вказано в національних курикулумах різних держав, його фактичний статус відрізняється від нормативного (Великобританія, Німеччина, Франція, США, Корея) (Eurydice Report, 2013; Yu. Ovchinnikov, L. Horkova, 2016; I.X. Турчик, 2017).

Основна спрямованість занять фізичним вихованням регулюється національними стандартами і, як правило, у всіх країнах передбачає набуття учнями рухової компетентності, належного рівня знань щодо користі фізичних вправ для здоров'я, високого рівня вмотивованості до занять фізичною культурою, налагодження соціальних зв'язків, формування особистісних якостей та залученість до оздоровчої фізичної активності (R. Naul, 2010; H. Larsson, M. Quennerstedt, 2016).

При загальних спільних рисах у постановці мети шкільного фізичного виховання у різних країнах існують деякі відмінності, пов'язані з національними особливостями. У країнах Європи та США основна мета

фізичного виховання полягає у набутті рухових умінь, формуванні когнітивних процесів та навичок соціальної взаємодії. У той же час, у країнах Азії особлива увага приділена взаємодії тіла та розуму, психічному розвитку.

При здійсненні порівняльного аналізу нами виявлено, що на вивчення предмета в окремих країнах виділяється різна кількість годин. Слід зазначити, що не всі уряди дотримуються рекомендацій ВООЗ щодо забезпечення учнів щоденною фізичною активністю, хоча документально всі країни декларують ці норми (Eurydice Report, 2013; P. Zembura, A. Goldys, H. Nalecz, 2016; J.W. Oh et al., 2018; C. Tanaka, 2019).

Аналіз змісту занять з фізичного виховання свідчить, що у більшості зарубіжних країн навчальними планами та програмами шкіл передбачено використання спортивних ігор, легкої атлетики, гімнастики, а також, залежно від національних традицій та географічних особливостей країн, до змісту занять включаються найбільш популярні у даному регіоні види спорту та рухової активності.

Однією з проблем організації фізичного виховання в школах окремих країн є не завжди високий рівень матеріально-технічного забезпечення. У більшості європейських країн за останні роки відзначається скорочення фінансової підтримки, головним чином через необхідність відволікання фінансових ресурсів на інші предмети та шкільні цілі, які вважаються більш пріоритетними (H. Larsson, M. Quennerstedt, 2016).

Ще однією проблемою у забезпеченні процесу фізичного виховання школярів зарубіжних країн є нестача фахівців з фізичного виховання, особливо на початковому ступені навчання. Найкраща ситуація виявлена у Польщі – 99% усіх вчителів мають фахову освіту (PE provision in secondary schools, 2018). Основною вимогою до вчителів, які викладають фізичне виховання у середній та старшій школі в усіх вивчених нами зарубіжних країнах, є наявність фахової освіти.

Особлива увага в процесі дослідження була приділена вивченню системи оцінки навчальних досягнень учнів. У більшості країн вона має комплексний характер і включає в себе оцінку: знань, рухових умінь та навичок; рівня розвитку фізичних якостей; ставлення до занять; встановлення соціальних взаємозв'язків і комунікацій в процесі сумісної рухової діяльності; рівня рухової активності.

Здійснений нами порівняльний аналіз особливостей організації фізкультурно-оздоровчої роботи в зарубіжних країнах дозволив нам визначити організаційно-педагогічні умови, які забезпечують належну якість системи фізичного виховання школярів (рис. 1).

Аналіз тенденцій розвитку фізичного виховання учнів зарубіжних країн дозволив встановити, що європейські країни продовжують удосконалювати програмно-нормативні засади навчального процесу. Фахівці сфери фізичного виховання намагаються привернути увагу адміністрацій шкіл, батьків до необхідності покращення психічного та фізичного благополуччя школярів (Великобританія) (S.T. Raj, 2018); удосконалюють систему оцінки навчальних досягнень учнів (Франція, Польща) (K. Frõmel et al., 2013;

Рис. 1. Організаційні та педагогічні умови забезпечення якості фізичного виховання школярів

С. Kuśnierz, D. Pośpiech, A. Rogowska, 2015; J. Gleyse et al., 2016); підвищують рейтинг професії вчителя фізичного виховання та попит на кваліфікованих фахівців (Фінляндія) (D. Tay, 2017); впроваджують технологічний підхід, який передбачає: ведення документації з фізичного виховання, створення медіа баз даних, проведення емпіричних досліджень, поширення звітної документації, професійний розвиток вчителів (Німеччина) (R. Kretschmann, 2015). Майбутнє фізичного виховання учнів в США вбачається в індивідуалізації та технологізації процесу, розширенні спектру видів рухової активності у програмах занять (A.D. Eberline et al., 2013; V.M. Booth et al., 2015; S. Betram et al., 2017). У країнах Азії простежується тенденція до постійного удосконалення стандартів фізичної підготовленості школярів (Китай) (T. Dearth-Wesley et al., 2017); відбувається перехід від навчання, заснованого на знаннях, до навчання, заснованого на компетентностях (Корея) (OECD, 2016); продовжується створення адекватної системи оцінки фізичної активності дітей та молоді, розробка відповідних підходів до зниження статичного компоненту у способі життя учнів (Японія) (D. Hamblin, 2014; D. Kirk, 2018).

Таким чином, результати досліджень зарубіжного досвіду реформування освіти дозволили визначити основні напрями і складові оптимізації системи шкільного фізичного виховання в Україні: створення відповідної законодавчої бази; впровадження національних стандартів фізичної культури; розробка варіативних навчальних програм з можливістю урахування всіх аспектів розвитку дитини та регіону країни; корекція та розширення спрямованості предмета; забезпечення дотримання рекомендованих норм рухової активності; високоякісне кадрове забезпечення; розробка адекватних підходів до викладання предмета та комплексна оцінка навчальних досягнень здобувачів освіти (табл. 1).

Таблиця 1

**Складові удосконалення системи фізичного виховання
українських шкіл**

Індикатори якості	Заходи та напрями удосконалення
1	2
Законодавча база	<ul style="list-style-type: none"> – державне регулювання діяльності в сфері фізичного виховання; – створення законів, нормативно-правових актів, директив, які враховують принципи Європейської спортивної хартії; – національні стратегії та ініціативи підтримки та просування фізичної активності населення, зокрема школярів; – керівні принципи та правила оздоровчої фізичної активності.
Національні стандарти	<ul style="list-style-type: none"> – впровадження стандартів фізичного виховання, які відповідають Європейським рамкам якісного фізичного виховання, що передбачають оволодіння учнями знаннями, навичками, компетентністю та відповідним ставленням до фізичної культури та охоплюють різні сфери діяльності дитини: компетентність у русі, залучення до оздоровчої фізичної активності, обізнаність та використання правил збереження здоров'я, самообізнаність й самоуправління, вирішення проблем та конструктивне мислення;

1	2
	<p>– передбачення результату впровадження стандарто-орієнтованого підходу: здатність планувати і впроваджувати різні типи особистої фізичної активності; демонструвати компетентність у різних видах рухової активності, які можна використовувати протягом всього життя; розуміння ключових понять, пов'язаних з успішною участю у фізкультурній діяльності; моделювання відповідальної поведінки під час фізичної активності; заняття фізкультурною діяльністю, яка задовольняє потреби самовираження, випробування себе, соціальної взаємодії та задоволення.</p>
<p>Навчальні плани, програми</p>	<p>– документальне відображення всіх аспектів процесу фізичного виховання: мета, завдання предмета, принципи, методи, рекомендації щодо викладання; розділи програми; оцінка, облік навчальних досягнень; особливості організації інклюзивного навчання; забезпечення рівної участі та доступу учнів до фізичної активності в школі; взаємозв'язок та інтеграція фізичного виховання з іншими сферами життя; зміст та можливість участі дітей у позакласній фізичній активності; вимоги до інвентарю та обладнання; забезпечення безпеки; можливість залучення батьків до процесу фізичного виховання;</p> <p>– створення гнучких навчальних програм, що дозволяють вчителю враховувати регіональні особливості, кліматичні умови, матеріальне становище, вік і стать дітей, національні цінності та традиції;</p> <p>– можливість створення вчителями авторських програм з урахуванням особливостей освітнього процесу в закладі загальної середньої освіти;</p> <p>– в основі програм – концепції «рухового виховання», культури рухів, поєднання концептуальних знань зі сфери спорту, рухової освіти, санітарної просвіти; додаткові програми фізичної активності з акцентом на творчі здібності;</p> <p>– урахування стану здоров'я учнів, медичне обслуговування, формування санітарних навичок та навичок профілактики розповсюджених захворювань серед учнів;</p> <p>– використання сучасних методів та форм теоретичної підготовки для формування системи знань з предмета.</p>
<p>Спрямованість, мета та завдання предмета</p>	<p>– відповідність загальноосвітнім тенденціям з урахуванням національної рухової культури;</p> <p>– розширення спектру завдань, до яких необхідно додати підготовку до здійснення фізичної активності протягом всього життя, формування цілісної особистості, готової до навчання, розвиток інтерперсональних умінь, самовираження, здатності до проектування і вирішення проблемних завдань;</p> <p>– конкретизація завдань відповідно віку учнів: початкова школа (формування фундаментальних рухових навичок та оволодіння основними руховими діями з видів спорту, передбачених шкільною програмою; створення уявлення про базові поняття фізичної культури);</p> <p>– виховання відповідальної поведінки під час фізичної активності; формування здатності розуміння та вираження позитивних відчуттів від рухової діяльності); середня школа (оволодіння широким арсеналом технічних і тактичних дій з різних видів спорту та фізичної активності, їх планування та застосування; забезпечення активної участі у позакласних формах фізичного виховання; заохочення та стимулювання</p>

	до фізичної активності у різних формах занять; формування навичок самосприйняття та прийняття оточуючих); старша школа (формування здатності до самостійного планування, організації та контролю фізичної активності; набуття поглиблених компетентностей і знань у різних видах фізичних вправ; виховання навичок самоуправління, прийняття та розуміння відмінностей у фізичному розвитку оточуючих; реалізація потреб школярів у самовираженні через фізичну активність; забезпечення участі у різних формах фізичної активності та отримання задоволення від неї).
Кількість годин на вивчення предмета	<ul style="list-style-type: none"> – відповідність рекомендованим нормам рухової активності; – забезпечення учнів обов'язковими урочними та позаурочними формами занять; – надання можливості учням вибору виду рухової активності у позанавчальний час (спортивний напрям, рекреаційний напрям, лікувально-корегувальний тощо).
Кадрове забезпечення	<ul style="list-style-type: none"> – спеціалісти з фаховою підготовкою на всіх щаблях освіти; – можливість проведення занять двома вчителями у початковій школі (класний керівник та вчитель фізичної культури); – включення в освітні програми підготовки учителів початкової школи навчального матеріалу щодо особливостей проведення уроків фізичної культури; – оволодіння вчителями та майбутніми фахівцями сучасними методами навчання та виховання, вміннями їх застосовувати; – проведення спеціальних підготовчих курсів теоретичної та практичної спрямованості для вчителів.
Методи та підходи	<ul style="list-style-type: none"> – компетентнісний підхід, що передбачає спрямованість на набуття ключових та предметних компетентностей; – у центрі уваги є особистість учня, його інтереси та потреби; інтегрований підхід, введення теоретичних знань з фізичної культури до змісту інших дисциплін (історія, біологія, хімія, безпека життєдіяльності тощо) і навпаки; – тісний зв'язок з охороною здоров'я; – введення сучасних засобів та методів навчання, що викликають та підтримують інтерес учня до навчання.
Оцінка навчальних досягнень	<ul style="list-style-type: none"> – комплексний підхід, що включає в себе: оцінку психомоторного (рухові навички та вміння, фізичні якості, особистий прогрес у фізичній підготовленості), когнітивного (рівень знань та їх застосування на практиці), соціо-емоційного (ставлення до уроків, відвідування, участь, підготовленість до уроку, поведінка, взаємодія з іншими) компонентів; – накопичувальна система оцінювання учнів на кожному уроці, що включає в себе: підготовленість до заняття; участь у занятті; знання змісту програмного матеріалу; спортивна поведінка; удосконалення навичок; – різні методи, інструменти та критерії оцінки; – постійний моніторинг показників фізичного стану школярів з накопичувальною структурою; – випускний іспит з предмета «Фізична культура», результати якого враховуватимуться при вступі у заклади вищої освіти.

Отже, можна підсумувати, що використання зарубіжного досвіду організації шкільного фізичного виховання дозволить оптимізувати систему фізичного виховання в Україні на етапі входження держави до європейського освітнього простору.

У *н'ятому розділі «Аналіз та узагальнення результатів дослідження»* представлено три групи даних, які отримані в процесі дисертаційного дослідження.

Підтверджено дані досліджень щодо значущості предмета «Фізичне виховання» у структурі системи освіти дітей шкільного віку в зарубіжних країнах (К. Hardman, J. Marshall, 2005; Н.А. Олійник, В.П. Зайцев, Т.В. Бондаренко, С.І. Крамской, 2007; Ван Сюемань, Гуо Юй Ань, 2010; Г.В. Глоба, 2012; І.Б. Гринченко, 2015; Н.Є. Пангелова, С.В. Власова, 2017; І.Х. Турчик, 2017).

Доповнено та розширено дані щодо особливостей організації фізкультурно-оздоровчої роботи у закладах загальної середньої освіти, про наявні проблеми та сучасні тенденції розвитку фізичного виховання в зарубіжних країнах (Д.М. Анікеєв, 2012; G. Liang, L. Housner, R. Walls, Z. Yan, 2012; N. Hellmich, 2013; І.Б. Гринченко, 2015; Т. Hommes, 2017; І.Х. Турчик, 2017; J. Harris, 2018).

У роботі *вперше* визначено передумови трансформації зарубіжних систем фізичного виховання школярів; організаційно-педагогічні умови забезпечення якості та критерії ефективності фізичного виховання; виявлено ефективні підходи та основні тенденції розвитку фізичного виховання в зарубіжних країнах; окреслено перспективи реалізації позитивних ідей зарубіжного досвіду для оптимізації фізичного виховання дітей шкільного віку в Україні.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі представлено теоретичне узагальнення та нове вирішення наукового завдання, що полягає в обґрунтуванні напрямів удосконалення системи фізичного виховання школярів України на основі позитивного зарубіжного досвіду.

1. Результати аналізу літературних джерел і документальних матеріалів свідчать, що предмет «Фізичне виховання» посідає важливе місце в навчальних планах шкільної освіти різних країн Європи, Азії та Америки і є обов'язковим на всіх етапах навчання. Відзначається наявність державної підтримки фізичної культури і спорту, а законодавча база, незалежно від політичного устрою країн, є основою діяльності галузі (на регіональному або державному рівні). У зарубіжних школах існує тісний зв'язок фізичного виховання та шкільного спорту (залучення дітей до шкільних спортивних клубів, асоціацій, занять спортом у секціях тощо). У більшості країн існують національні цільові програми фізкультурно-спортивних заходів для дітей і підлітків (Австрія, Великобританія, ФРН, США). Спільними проблемами систем фізичного виховання зарубіжних країн є недостатнє матеріально-технічне та кадрове забезпечення, особливо у початковій школі.

2. У ході дослідження виявлено, що спільною рисою в проведених реформах у сфері фізичного виховання було те, що у зарубіжних країнах, незалежно від політичних, суспільних та географічних особливостей, перегляд національних навчальних планів та програм був обумовлений необхідністю приведення їх у відповідність запитам часу, вимогам суспільства, ринкової економіки та потребам учнівської молоді. Відповідно до регіональних особливостей визначено передумови впровадження реформ фізичного виховання, а саме: в Європі – політичні (геополітичні зміни; європейська інтеграція); економічні (інтенсифікація виробництва, науково-технічна революція, що обумовила зменшення фізичної активності населення); соціальні (державне регулювання сфери фізичної культури та спорту, зміна соціальних пріоритетів до проведення вільного часу, спортивізація суспільства, розбудова матеріально-технічної бази фізичної культури, освітні реформи, намагання підвищити конкурентоздатність на світовому рівні); військові (демлітаризація фізичного виховання); ідеологічні (створення системи «європейських цінностей»); в Азії – політичні (зміни політичного устрою країн); економічні (розбудова економічної сфери; розвиток науки, техніки, освітнього сектору; проведення Олімпійських ігор, масштабних міжнародних змагань); ідеологічні (в КНР – побудова «соціалістичної держави з китайською специфікою»); у США – політичні (збільшення впливу на політичну ситуацію у світі); військові (зниження готовності призовників до служби в армії, збільшення військової присутності США у різних регіонах світу); соціальні (низький рівень фізичної підготовленості школярів, зниження рейтингу навчального предмета «Фізичне виховання»).

3. Дослідження показало, що проведення освітніх реформ протягом останніх десятиліть у зарубіжних країнах забезпечило модернізацію системи фізичного виховання школярів. Основними чинниками, що викликали необхідність проведення реформ, є такі: невідповідність змісту шкільної освіти сучасним вимогам суспільства; відсутність зв'язку між змістом освіти і потребами молоді; зміна суспільних цінностей; педагогічний консерватизм; відсутність індивідуального підходу до школярів; зниження фінансування та недостатнє матеріально-технічне забезпечення фізичного виховання; стрімке падіння інтересу молоді до фізичної активності у зв'язку із технологічним прогресом, і, як наслідок, зниження рівня здоров'я, фізичної підготовленості.

4. Сучасний стан організації шкільного фізичного виховання у зарубіжних країнах має спільну модель, до структури якої увійшли: законодавча база сфери фізичної культури та спорту; національний або регіональний навчальний план; національні стандарти фізичного виховання; керівні принципи щодо планування занять з фізичного виховання; навчальна програма, яка містить різні компоненти (види рухової активності у програмі занять, вимоги до матеріально-технічного забезпечення, дотримання норм фізичної активності, правила техніки безпеки, методи та підходи до викладання, зміст позаурочних форм фізичної активності тощо); система оцінювання навчальних досягнень.

За допомогою системного аналізу визначено інноваційні підходи до організації процесу фізичного виховання школярів зарубіжних країн, які полягають у комплексності вирішення завдань фізичного виховання на основі компетентнісного підходу, інтеграції змісту предмета з іншими дисциплінами, орієнтації освітнього процесу на особистість дитини. Особливої уваги заслуговує система оцінки навчальних досягнень школярів, яка передбачає комплексний підхід (оцінку психомоторної, когнітивної, емоційної складових особистості учня) (Великобританія, Польща, Фінляндія, США, Японія, Корея).

5. Аналіз змісту та особливостей системи фізичного виховання у школах деяких країн Європи, Азії та США дозволив визначити організаційно-педагогічні умови забезпечення якості освітнього процесу. Організаційними умовами є: наявність законодавчої бази, національного курикулуму, якісної матеріально-технічної бази, забезпечення широкого вибору видів рухової активності, достатня кількість навчальних годин, рівень кваліфікації вчителя, забезпечення моніторингу фізичного стану учнів, урахування інтересів школярів при плануванні процесу фізичного виховання, оптимальна кількість учнів на одного учителя, зворотний зв'язок учителя з учнями та батьками. До педагогічних відносяться: якісний зміст навчальних планів та програм, виконання вимог щодо забезпечення рухової активності школярів, відповідність стандартам, методи та підходи до навчання, участь школярів у різних формах фізичної активності, комплексна оцінка навчальних досягнень учнів. Дотримання цих умов забезпечує: належний рівень фізичної підготовленості та здоров'я учнів, наявність у них стійкого інтересу до фізичної культури, сформованість системи знань, створення соціальних зв'язків, розвинена здатність учителів та учнів до проявлення рефлексії, які виступають критеріями ефективності освітнього процесу.

6. Вивчення тенденцій розвитку шкільного фізичного виховання зарубіжних країн показало прагнення держав до удосконалення програмно-нормативних засад навчального процесу, системи оцінки навчальних досягнень учнів, технологізації та індивідуалізації процесу фізичного виховання, розширення спектру видів рухової активності, продовження впровадження ключових компетентностей, як основних навичок школярів, в освітній процес з фізичного виховання. Це дозволило визначити напрями та перспективи удосконалення вітчизняної системи шкільного фізичного виховання: створення національних стратегій підтримки рухової активності школярів; впровадження відповідних європейським комплексних стандартів фізичного виховання; запровадження гнучких навчальних програм, які декларують дитиноцентрований підхід; розширення сфери спрямованості предмета «Фізична культура»; забезпечення навчального процесу кваліфікованими фахівцями; здійснення інтегрованого підходу до викладання; комплексна оцінка складових педагогічного процесу.

Перспективи подальших досліджень полягають в аналізі та узагальненні даних щодо організації та функціонування систем фізичного виховання школярів у країнах Південної Америки, Австралії та Нової Зеландії, Африки.

СПИСОК ПРАЦЬ, ОПУБЛІКОВАНИХ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ
Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати
дисертації

1. Москаленко Н., Яковенко А. Програмно-нормативні засади фізичного виховання у країнах Європейського Союзу. *Спортивний вісник Придніпров'я*. 2017. №3. С. 101 – 108. Фахове видання України, яке включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus. *Особистий внесок автора полягає в аналізі й узагальненні літературних джерел щодо особливостей законодавчого забезпечення фізичного виховання в школах Європи та визначенні напрямків використання зарубіжного досвіду в системі середньої освіти України.*

2. Яковенко А.В. Предмет «Фізична культура» у системі середньої освіти зарубіжних країн. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова*. Серія 15: Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт). 2018. Вип. 2 (96). С. 112 – 116. Фахове видання України.

3. Яковенко А. Організація фізичного виховання і спорту в школах зарубіжних країн. *Спортивний вісник Придніпров'я*. 2018. №1. С. 271 – 277. Фахове видання України, яке включено до наукометричної бази Index Copernicus.

4. Яковенко А. Особливості реформування системи фізичного виховання школярів у європейських країнах. *Спортивний вісник Придніпров'я*. 2018. №2. С. 163 – 170. Фахове видання України, яке включено до наукометричної бази Index Copernicus.

5. Яковенко А. Сучасний стан фізичного виховання школярів у європейських країнах. *Вісник Прикарпатського університету*. Серія: Фізична культура. Берез. 26. Випуск 33. С. 125 – 132. doi: 10.15330/fcult.33.125-132. Фахове видання України, яке включено до наукометричної бази Index Copernicus.

6. Москаленко Н.В., Яковенко А.В. Національні стандарти фізичного виховання школярів США. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова*. Серія 15: Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт). 2019. Вип. 3 (111). С. 97 – 101. Фахове видання України, яке включено до наукометричної бази Index Copernicus. *Особистий внесок автора полягає в аналізі й узагальненні літературних даних щодо зарубіжного досвіду, який можна використовувати у практиці фізичного виховання українських школярів.*

Опубліковані праці апробаційного характеру

7. Москаленко Н.В., Яковенко А.В. Реформи физического воспитания в школах стран Азии (на примере Китая, Республики Корея, Японии). «Олимпийский спорт и спорт для всех»: материалы XXII Международного научного конгресса, 25 – 28 октября 2018 года, г. Тбилиси, Грузия. С. 444 – 448. *Особистий внесок автора полягає в аналізі й узагальненні літературних джерел та документальних матеріалів, дані яких можуть бути використані у системі фізичного виховання школярів України.*

АНОТАЦІЇ

Яковенко А.В. Організаційно-педагогічні умови трансформації системи фізичного виховання школярів у зарубіжних країнах (XX ст. – початок XXI ст.). – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата наук з фізичного виховання та спорту за спеціальністю 24.00.02 «Фізична культура, фізичне виховання різних груп населення». – Придніпровська державна академія фізичної культури і спорту, Дніпро, 2019.

Дисертація присвячена вивченню особливостей організації систем фізичного виховання школярів в зарубіжних країнах та можливостей екстраполяції позитивного досвіду інших держав у практику української загальної середньої освіти.

На основі узагальнення даних літературних джерел та документальних матеріалів визначено передумови та чинники реформування систем фізичного виховання окремих країн Європи, Азії та США протягом XX – початку XXI століть.

Зроблено порівняльну характеристику особливостей організації фізичного виховання у школах зарубіжних країн, показниками якої є наявність законодавчої бази фізичної культури та спорту, зміст національних стандартів, статус предмета, наявність навчального плану, кількість годин на вивчення предмета, матеріально-технічне забезпечення та джерела фінансування галузі, зміст навчальної програми та мета вивчення предмета, позакласна робота з фізичного виховання, рівень професійної кваліфікації вчителів фізичної культури, а також система оцінки навчальних досягнень учнів. На цій основі визначено організаційні та педагогічні умови забезпечення якості фізичного виховання школярів та критерії його ефективності.

Ключові слова: фізичне виховання, школа, зарубіжні країни, організаційно-педагогічні умови, передумови, чинники, трансформація.

Yakovenko A. Organizational and pedagogical conditions of the transformation of the physical education system of pupils in foreign countries (XX century - the beginning of the XXI century). – Qualifying scientific work on the rights of manuscripts.

Thesis for the Philosophy Doctor in Physical Education and Sports by specialty 24.00.02 «Physical Culture, Physical Education of Different Population Groups». – Prydniprovsk State Academy of Physical Culture and Sport, Dnipro, 2019.

The dissertation presents the organizational and pedagogical conditions for the transformation of physical education of children of school age in the countries of Europe, Asia and America during the XX – the beginning of the XXI century and the factors that determine the quality of the organization of physical education process today.

According to the scientific literature, it is established that the subject «Physical education» is given considerable attention in the curriculum of different

countries. It is presented as a compulsory subject at all stages of learning. But the actual status of this subject in some countries is different from the normative one. In addition to compulsory physical education classes in many countries, students are offered extra-curricular exercises, the content of which can be chosen by schoolchildren.

Despite the existing problems, different countries try to find ways out of the situation, to reconsider the disadvantages of physical education system. Therefore, foreign experience represents a significant value for the Ukrainian system of school physical education at the present stage of reforms.

On the basis of generalization of data from literature sources and documentary materials, the prerequisites and factors for the reform of the physical education systems of individual countries of Europe, Asia and America during the XX – beginning of the XXI centuries were determined.

According to regional peculiarities, the prerequisites for the implementation of physical education reforms are defined. They were: in Europe – political (geopolitical changes; European integration); economic (intensification of production, scientific and technological revolution, reduction of physical activity, reduction of financing of physical education); social (state regulation of physical culture and sports, changing social priorities for leisure, sporting society, building the technical base of physical culture and reducing it through the financial crisis, educational reforms, efforts to improve global competitiveness); the military (demilitarization of physical education); ideological (creation of a system of «European values») transformations; in Asia – in political (changes in political system of countries); economic (economic development; development of science, technology, education sector; preparation for major international competitions); ideological changes in China (construction of a «socialist state with Chinese specificity»); in USA – in politics (establishing the country's economy on the international stage); military (reducing the readiness of conscripts to serve in the army); social (low level of physical fitness of students, a decrease in the rating of the subject «Physical Education») changes.

The features of construction and maintenance of physical education in general secondary education institutions in Europe, Asia and USA are presented, their comparative characteristics, the system of assessment of educational achievements of schoolchildren in physical education, efficiency criteria and the main tendencies of development of physical education of school-age children in foreign countries.

By means of comparative analysis, we have identified the criteria by which a comparative characteristic of the peculiarities of the organization and conduct of physical education in schools of foreign countries is made: the existence of a legal framework for physical culture and sports; the content of national standards; status of the subject; availability of curriculum; number of hours to study the subject; logistics and sources of financing for the industry; the content of the curriculum and the purpose of studying the subject; extracurricular physical education work; the level of professional qualification of physical education teachers; a system for evaluating student achievement.

According to the new knowledge, the directions of improvement of the physical education system of schoolchildren of Ukraine are substantiated on the basis of positive foreign experience, which consist in creation of the appropriate legislative base of physical culture and sports; implementation of national standards of physical culture; development of variational curricula with the possibility to take into account all aspects of child`s development and the region of the country; correction and extension of the subject's focus; ensuring compliance with the recommended norms of motor activity; high quality staffing; the development of adequate approaches to the teaching of the subject and a comprehensive assessment of the educational achievements of the recipients of education.

Key words: physical education, school, foreign countries, organizational and pedagogical conditions, preconditions, factors, transformation.

Підписано до друку 24.10.2019 р. Формат 60x90/16.
Ум. друк. арк. 1,1. Обл.-вид. арк. 1,1.
Тираж 100 прим. Зам. № 46
Видавництво «ПФ Стандарт-Сервіс»
Свідоцтво про внесення до державного
реєстру ДК № 3197 від 28.05.2008 р.
м. Дніпро, вул. Володимира Великого, 2, оф. 48.

